

TERGOV HARAkatLARIDA ADVOKATLARNING ISHTIROKI: SUROQ JARAYONIDA SHAXSIY QAYD ETISH MUAMMOLARI VA TAKLIFLAR

Mualliflar: Ernazarov Ulug'bek Eshqobil o'g'li

Ahmadov Muhammad Ali Erkin o'g'li

Sergeli tumani bo'yicha IIO FMB xodimi

Annotatsiya: *Ushbu maqola O'zbekiston jinoyat-protsessual qonunchiligida advokatlarning tergov harakatlaridagi, xususan suroq jarayonidagi ishtirokini tanqidiy tahlil qiladi. Asosiy e'tibor advokatning shaxsiy qayd etish (eslatma olish) huquqining cheklanishi muammosiga qaratilgan bo'lib, bu holat himoyachining kasbiy etikasiga va mijoz huquqlarini himoya qilish tamoyillariga zid kelishi ta'kidlanadi. Maqolada Jinoyat-protsessual kodeks va "Advokatura to'g'risida"gi Qonun normalariga havolalar keltirilgan holda, amaliyotdagi buzilishlar (protokolning bir tomonlamaligi, advokatlarga bosim) misollar va xalqaro hisobotlar bilan asoslanadi. Muammolarni bartaraf etish uchun qonunchilikka o'zgartirishlar, audio/video qayd etishni majburiy qilish va advokatlar palatasining rolini kuchaytirish bo'yicha takliflar berilgan. Maqola adolatli sudlovni ta'minlashda advokaturaning mustaqilligini oshirish zarurligini ta'kidlaydi.*

Kalit so'zlar: *Advokat huquqlari, tergov harakatlari, suroq jarayoni, shaxsiy qayd etish, kasbiy etika, Jinoyat-protsessual kodeks, advokatura mustaqilligi, inson huquqlari, protokol buzilishi, qonunchilik takliflari.*

Kirish

O'zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksi (JPK) va "Advokatura to'g'risida"gi Qonunga ko'ra, advokat (himoyachi) tergov harakatlarida, xususan suroqda faol ishtirok etish huquqiga ega. JPKning 48-moddasiga asosan, himoyachi gumon qilinuvchi yoki ayblanuvchining huquqlarini himoya qilishda ishtirok etadi, tergov harakatlarida qatnashadi, savollar beradi va izohlar bildiradi. Shuningdek,

“Advokatura to‘g‘risida”gi Qonunning 6-moddasida advokat ish materiallari bilan tanishish, ko‘chirmalar olish va boshqa huquqlarga ega ekanligi belgilangan. Advokatning kasbiy etikasi qoidalari (O‘zbekiston Advokatlar palatasi tomonidan tasdiqlangan) esa advokatdan qonuniylik, mustaqillik va advokatlik sirini saqlashni talab qiladi.

Biroq, amaliyotda tergov harakatlarida, ayniqsa suroq jarayonida advokatlarning huquqlari cheklanishi kuzatilmoqda. Eng dolzarb muammo – advokatning suroq jarayonida shaxsiy eslatmalar (qaydlar) olish huquqining cheklanishi. JPKda suroq protokoli tergovchi tomonidan rasmiy qayd etilishi belgilangan bo‘lsa-da, advokatning shaxsiy qayd etish (masalan, daftar yoki elektron qurilmada yozib olish) huquqi aniq ko‘rsatilmagan. Bu esa tergovchilar tomonidan taqiqlanishiga sabab bo‘lmoqda.

Muammolar va tanqidiy jihatlar

1. Protokolning bir tomonlamaligi: Suroq protokoli ko‘pincha tergovchi nuqtai nazaridan yoziladi. Advokatning bildirgan izohlari yoki qo‘shimcha savollari to‘liq aks etmasligi mumkin. Bu himoyachining huquqlarini cheklaydi va keyinchalik sudda dalillarning haqiqiylikini shubha ostiga qo‘yadi. Human Rights Watch va Amnesty International hisobotlarida O‘zbekistonda tergov jarayonida advokatlarning faoliyatiga to‘sqinlik qilish, protokollarni soxtalashtirish holatlari qayd etilgan.

2. Shaxsiy qayd etish taqiqi: Amaliyotda tergovchilar advokatga “protokol rasmiy, shaxsiy yozuvlar taqiqlanadi” deb taqiq qo‘yishadi. Bu advokatning kasbiy etikasiga (qonun talablariga rioya etish va mijoz huquqlarini himoya qilish) zid keladi. Natijada, advokat suroqdan keyin protokolga izoh bildirishda qiyinchiliklarga duch keladi. Misol uchun, Karakalpakston voqealarida (2022) advokat Dauletmurat Tojimuratovning tergovdagi huquqlari buzilgani (qiynoqlar va advokat ishtirokisiz harakatlar) xalqaro tashkilotlar tomonidan qayd etilgan.

3. Advokatlarning qo‘rqitilishi: HRW hisobotlariga ko‘ra, mustaqil advokatlar siyosiy ishlar bo‘yicha himoya qilgani uchun litsenziyadan mahrum

qilinishi yoki bosim ostida qolishi holatlari mavjud. Bu advokaturaning mustaqilligini pasaytiradi va JPKning 11-moddasidagi qonuniylik tamoyiliga zid.

Statistika jihatdan aniq raqamlar ochiq emas, ammo Oliy sud ma'lumotlariga ko'ra, jinoyat ishlarida oqlov hukmlari soni oshgan (2019 yilda 859 ta), bu advokatlarning faol ishtiroki bilan bog'liq. Biroq, xalqaro hisobotlarda (HRW 2024) advokatlarning huquqlari buzilishi tufayli adolatli sudlovga putur yetishi ta'kidlanmoqda.

Takliflar

- Qonunchilikka o'zgartirish: JPKga advokatning suroq va boshqa tergov harakatlarida shaxsiy audio/yozuv qayd etish huquqini aniq kiritish. Bu protokollarni haqiqiy aks ettirishni ta'minlaydi va xalqaro standartlarga (BMTning advokatlar mustaqilligi tamoyillari) mos keladi.

- Audio/video qayd etishni majburiy qilish: Tergov harakatlarini majburiy videoqayd etish (hozirda ixtiyoriy) – bu protokollarni soxtalashtirishni oldini oladi.

- Advokatlar palatasining roli: Kasbiy etika qoidalarida advokat huquqlarini himoya qilishni kuchaytirish, tergovdagi buzilishlarga qarshi shikoyat mexanizmini takomillashtirish.

- Traning va nazorat: Tergovchilar va advokatlar uchun birgalikda o'quvlar o'tkazish, advokat huquqlarini buzganlik uchun javobgarlikni kuchaytirish.

Advokatning tergovdagi faol ishtiroki – adolatli sudlovning kalitidir. Hozirgi muammolar esa himoya huquqini zaiflashtirib, inson huquqlariga putur yetkazmoqda. Islohotlar advokaturani mustaqil va samarali qilishga xizmat qilishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksi. – Toshkent: O'zbekiston, 2023 (oxirgi tahrir).
2. O'zbekiston Respublikasining "Advokatura to'g'risida"gi Qonuni (№ O'RQ-403-son, 24.12.2015, oxirgi o'zgartirishlar bilan).

3. O‘zbekiston Advokatlar palatasi tomonidan tasdiqlangan Advokatlik kasbiy etikasi qoidalari. – Toshkent, 2018.
4. Human Rights Watch. World Report 2024: Uzbekistan. – New York: HRW, 2024.
URL: <https://www.hrw.org/world-report/2024/country-chapters/uzbekistan>.
5. Amnesty International. Annual Report 2023/24: The state of the world’s human rights (Uzbekistan section). – London: Amnesty International, 2024.
6. BMTning Advokatlarning roli va mustaqilligi to‘g‘risidagi asosiy tamoyillari (Basic Principles on the Role of Lawyers). – BMT Bosh Assambleyasi, 1990.
7. O‘zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumining statistik ma’lumotlari (jinoyat ishlarida oqlov hukmlari bo‘yicha). – Toshkent, 2020–2023 yillar.
8. Karakalpakstan voqealari bo‘yicha xalqaro kuzatuvlar (HRW va boshqa tashkilotlar hisobotlari, 2022–2023).